

Sygn. akt IV CSK 407/07

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 16 stycznia 2008 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Stanisław Dąbrowski (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Antoni Górski

SSN Marian Kocon

w sprawie z powództwa (...) Zakładów Przemysłu Spirytusowego „P.(...)” SA w L.
przeciwko Skarbowi Państwa - Dyrektorowi Izby Celnej w B.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 16 stycznia 2008 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej

od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 11 maja 2007 r., sygn. akt I ACa (...),

oddala skargę kasacyjną; nie obciąża strony powodowej kosztami postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 20 grudnia 2005 r. Sąd Okręgowy w L. zasądził od pozwanego Skarbu Państwa – Dyrektora Izby Celnej w B. na rzecz powoda – (...) Zakładów Przemysłu Spirytusowego „P.(...)” Spółki Akcyjnej w L. kwotę 1.322.896 zł z odsetkami.

Sąd Okręgowy poczynił następujące ustalenia faktyczne: W dniu 6 grudnia 1994 r. pomiędzy stroną powodową a „P.(...)” Ltd w S. została zawarta na czas określony do dnia 31 grudnia 1995 r. umowa, której przedmiotem było dostarczenie przez powoda kontrahentowi jako kupującemu spirytusu rektyfikowanego 95⁰. W imieniu kupującego działał jako pełnomocnik P. B.

W dniu 9 maja 1995 r. po wpłaceniu przez kupującego na rzecz powoda kwoty 46.080 dolarów amerykańskich, powód sprzedał ukraińskiej firmie 36.000 butelek spirytusu, które nabywca odebrał własnym transportem z przedsiębiorstwa powoda. Na fakturach z dnia 9 maja 1995 r. wykazano, że towar podlega stawce podatku 0%. Odprawa celna towaru odbyła się w dniu 9 maja 1995 r. w Oddziale Celnym w L., a w dniu 10 maja 1995 r. towar miał być dostarczony do Oddziału Celnego w K. celem jego wywozu za granicę. Transport odbywał się dwoma samochodami odbiorcy, a ochronę transportu świadczyła na zlecenie powoda Agencja Detektywistyczna „M.(...)” Spółka z o.o. w L. Na oba transporty po 18.000 butelek wystawione zostały tzw. jednolite dokumenty administracyjne SAD. W dniu 9 maja 1995 r. dyrektor Urzędu Celnego w T. wydał dwie decyzje o dopuszczeniu spirytusu do wywozu za granicę ze wskazaniem Oddziału Celnego w K. jako oddziału odbiorczego. W Oddziale tym towar do dnia 10 maja 1995 r. miał przekroczyć granicę, czego dowodem i potwierdzeniem na dokumentach SAD powinno być ostemplowanie pieczęcią oddziału celnego (z datownikiem) wraz z formułą „Towar wystąpił za granicę” oraz okrągłą pieczęcią VAT z numerem i datownikiem. W obu dokumentach SAD funkcjonariusze celni potwierdzili w ten sposób, że w dniu 10 maja 1995 r. nastąpił wywóz spirytusu za granicę. W rzeczywistości przeznaczony na eksport spirytus nie przekroczył granicy. Jeden z funkcjonariuszy celnych A. Z. dokonał odprawy celnej bez obecności na przejściu granicznym samochodów z towarem. Fikcyjnej odprawy towaru dokonał w zamian za obietnicę korzyści majątkowej w kwocie 7.500 dolarów amerykańskich, a do dokonania przestępstwa przyznał się w dniu 12 maja 1995 r., o czym służby celne zawiadomiły powoda. Prawomocnym wyrokiem A. Z. został skazany za dokonanie przestępstwa z art. 228 § 3 k.k. i art. 271 § 3 k.k. Tym samym wyrokiem skazano też trzech pracowników Agencji Ochrony, którzy konwojowali transport.

Dyrektor Urzędu Celnego w T. decyzjami z dnia 2 czerwca 1995 r. uchylił w całości swoje decyzje z dnia 9 maja 1995 r., dopuszczające do wywozu za granicę spirytusu ze względu na to, że towar nie został wywieziony za granicę. Decyzję tę

utrzymał w mocy Prezes Głównego Urzędu Ceł, a Naczelny Sąd Administracyjny oddalił skargi powoda.

Urząd Skarbowy w L. potraktował w tej sytuacji sprzedaż spirytusu jako sprzedaż krajową i zobowiązał powoda do zapłaty podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowego. Ostatecznie powód zapłacił podatek od towarów i usług w kwocie 279 796 zł wraz z odsetkami w kwocie 555.203,80 zł oraz podatek akcyzowy w kwocie 1.043.100 zł i odsetki w kwocie 218.320,80 zł. Łącznie dało to kwotę 1.596 420, 60 zł dochodzone od Skarbu Państwa – Dyrektora Izby Celnej w B.

Sąd Okręgowy uwzględnił powództwo do kwoty 1.322.896 zł, uznając, że podstawą odpowiedzialności pozwanego Skarbu jest art. 417 § 1 k.c. w brzmieniu obowiązującym przed dniem 1 września 2004 r., przy uwzględnieniu wyroku Trybunału Konstytucyjnego z dnia 4 grudnia 2001 r. SK 18/00. W kwestii związku przyczynowego między zachowaniem funkcjonariusza celnego a szkodą powoda Sąd Okręgowy wskazał, że w niniejszej sprawie powód nie dochodzi naprawienia szkody odpowiadającej wartości skradzionego spirytusu, lecz szkody w postaci uszczuplenia majątkowego powstałego w wyniku konieczności uiszczenia podatku od towarów i usług oraz podatku akcyzowego. Zachowanie się funkcjonariusza celnego musi być ocenione w kontekście czynu niedozwolonego, który polegał na kradzieży towaru, zanim trafił on do Oddziału Celnego. W tym funkcjonariusz celny nie uczestniczył, jednak dokonanie tej kradzieży było możliwe także dlatego, że z góry było przewidziane zabezpieczenie się sprawców kradzieży przez możliwość uzyskania dowodu wywozu towaru poza granice Polski w wyniku poświadczenia nieprawdy przez funkcjonariusza celnego. W ocenie Sądu Okręgowego, zachowanie się funkcjonariusza celnego stanowiło jeden z koniecznych elementów czynu niedozwolonego w postaci kradzieży, bez którego przestępstwo to w ogóle by nie nastąpiło. W tym więc znaczeniu zachowanie funkcjonariusza celnego pozostaje w adekwatnym związku przyczynowym ze szkodą powoda. Sąd nie dopatrzył się przesłanek do zastosowania art. 362 k.c., a wysokość szkody ograniczył do należności głównych podatku od towarów i usług oraz akcyzowego, bez odsetek, gdyż za ich powstanie odpowiada powód, który niezwłocznie był poinformowany, że towar nie został wyeksportowany.

W wyniku rozpoznania apelacji pozwanego Skarbu Państwa Sąd Apelacyjny w L. wyrokiem z dnia 31 maja 2006 r. obniżył zasądzoną należność z kwoty 1.322.890 zł do kwoty 661 448 zł. Podzielił stanowisko Sądu Okręgowego, że pozwany Skarb Państwa ponosi odpowiedzialność za szkodę powoda w postaci uiszczanego podatku od towarów

i usług oraz podatku akcyzowego, z tym że funkcjonariusz celny był pomocnikiem w rozumieniu art. 422 k.c. Przyjął natomiast 50 procentowe przyczynienie się powoda do powstania szkody, uznając, że zgodnie z art. 40 ustawy z dnia 28 grudnia 1989 r. – Prawo celne (jedn. tekst: Dz. U. z 1994 r. Nr 71, poz. 312) oraz postanowieniami umowy, powód był zobowiązany dostarczyć towar do granicznego miejsca odpraw i zgłosić go do odprawy celnej. Jeżeli więc spełnił ten obowiązek przy pomocy działającej w jego imieniu i na jego rzecz Agencji Detektywistycznej, to ponosi odpowiedzialność za jej działanie i zaniechanie. Skoro konwojenci z Agencji odstąpili od konwojowania i udostępniili sprawcom dokumenty SAD, umożliwiając poświadczenie nieprawdy funkcjonariuszowi celnemu, za co zostali skazani, to za takie zachowanie ponosi odpowiedzialność powód, który w ten sposób przyczynił się do powstania szkody.

W uwzględnieniu skargi kasacyjnej pozwanego Skarbu Państwa Sąd Najwyższy wyrokiem z dnia 23 stycznia 2007 r. uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego w części uwzględniającej powództwo oraz w części oddalającej apelację strony pozwanej.

W uzasadnieniu swojego wyroku Sąd Najwyższy stwierdził, że utrata wartości przesyłki to szkoda podstawowa, w której ukryciu udzielił pomocy funkcjonariusz celny i za tę szkodę ponosi współodpowiedzialność w ramach art. 422 k.c. W tym zakresie nie może być wątpliwości, że funkcjonariusz celny jako pomocnik jest odpowiedzialny za szkodę o tyle, o ile działaniem swoim polegającym na udzieleniu pomocy, tę szkodę wyrządził. Ta przesłanka kwalifikowana w kategoriach adekwatnego związku przyczynowego została w odniesieniu do tej szkody spełniona. Powód w niniejszym procesie nie dochodzi jednak wyrównania tej szkody, lecz szkody wynikłej z tego, że towar nie opuścił polskiego obszaru celnego i powstała po jego stronie obowiązek zapłaty podatku od towarów i usług i podatku akcyzowego. Nie można więc pominąć pytania, czy zachodzi adekwatny związek przyczynowy między działaniem funkcjonariusza, który udzielił pomocy w ukryciu szkody w postaci kradzieży przesyłki, a szkodą powoda w postaci obowiązku uiszczenia należności podatkowych dlatego, że przedmiotowa przesyłka nie opuściła polskiego obszaru celnego.

Sąd Apelacyjny uznał, że dzięki obietnicy funkcjonariusza celnego bezpośredni sprawcy czynu niedozwolonego mieli ułatwione zadanie. Funkcjonariusz celny, składając obietnicę potwierdzenia nieprawdy, a następnie realizując tę obietnicę, stworzył sprawcom takie warunki, czyli umożliwił takie zachowanie, aby nie dostarczyć spirytusu do granicznego punktu odpraw celnych, gdyż on i tak w dokumentach celnych poświadczy, że towar opuścił polski obszar celny. W konsekwencji - jak twierdzi Sąd

Apelacyjny - bez pomocy funkcjonariusza celnego bezpośredni sprawcy nie mogliby tak działać.

Z powyższej sugestii wynika, że – zdaniem Sądu Apelacyjnego – bez działania funkcjonariusza celnego, który udzielił pomocy bezpośrednim sprawcom, nie doszłoby do kradzieży towaru. Zdaniem Sądu Najwyższego takie założenie nie znajduje potwierdzenia w ustaleniach, natomiast Sąd Najwyższy zauważył, że ustalenie istnienia adekwatnego związku przyczynowego między bezprawnym zachowaniem szkodą w postaci obowiązku zapłaty należności podatkowych wymaga rozważenia, czy zachowanie się tego funkcjonariusza stanowiło warunek sine qua non wystąpienia szkody.

Nie ulega wątpliwości, że powstanie obowiązku uiszczenia podatku od towarów i ustaw oraz podatku akcyzowego było następstwem faktu, że przedmiotowy towar nie opuścił polskiego obszaru celnego. Jest także poza sporem, że towar nie opuścił polskiego obszaru celnego, dlatego że został skradziony. Obowiązek zapłaty należności podatkowych przez powoda powstałby także wówczas, gdyby funkcjonariusz celny odmówił poświadczenia nieprawdy na dokumentach SAD, powstałby dlatego, że towar skradziono i kradzież ta została ujawniona, a nie dlatego, że funkcjonariusz celny poświadczył nieprawdę i w ten sposób udzielił pomocy w ukryciu kradzieży.

Sąd Apelacyjny po ponownym rozpoznaniu sprawy wyrokiem z dnia 11 maja 2007 r. zmienił wyrok Sądu pierwszej instancji w części uwzględniającej powództwo w ten sposób, że powództwo oddalił.

Sąd Apelacyjny podzielił przedstawioną przez Sąd Najwyższy ocenę zachowania funkcjonariusza celnego w aspekcie wykładni art. 361 k.c. Nawet gdyby przyjąć, że stanowisko Sądu Najwyższego nie prezentuje wiążącej Sąd wykładni przepisów prawa, to także nie jest możliwe zajęcie odmiennego poglądu. Sąd Najwyższy oddalił skargę kasacyjną powoda od wyroku Sądu Apelacyjnego w części oddalającej powództwo z uwagi na zakwestionowanie samej zasady odpowiedzialności pozwanego Skarbu Państwa. Wyrok ten jako prawomocny wiąże Sąd Apelacyjny na mocy art. 365 k.p.c. nie jest zatem możliwe przyjęcie w takiej sytuacji istnienia co do zasady odpowiedzialności pozwanego. Prawomocny wyrok, z punktu widzenia jego prejudycjalnego znaczenia także w innej sprawie swą mocą powoduje, że nie tylko nie może być zmieniony lub uchylony, ale że nie jest możliwe odmienne ocenienie i uregulowanie tego samego stosunku prawnego, w tych samych okolicznościach faktycznych i prawnych, między tymi samymi stronami. Będąca przedmiotem sporu i podlegającą ponownej ocenie

kwestia istnienia związku przyczynowego stanowić ma o zasadzie odpowiedzialności, a nie ewentualnie o jego rozmiarze.

Sąd Apelacyjny w całości podzielił pogląd Sądu Najwyższego, że działanie funkcjonariusza celnego nie stanowiło warunku koniecznego obowiązku zapłaty należności podatkowych. Trafny jest pogląd apelacji, że pomiędzy szkodą powoda, która powstała na skutek zagarnięcia towaru przed przekroczeniem granic polskiego obszaru celnego a poświadczeniem nieprawdy przez funkcjonariusza celnego nie istnieje normalny związek przyczynowy. Kwalifikując działanie funkcjonariusza celnego jako pomocnika w rozumieniu art. 422 k.c. Sąd Najwyższy przyjął, że nie budzi wątpliwości, iż pomoc ta pozostaje w związku przyczynowym z faktem kradzieży i szkodą odpowiadającą wartości towaru jako pomoc w ukryciu szkody.

Szkoda w postaci obowiązku podatkowego nie powstała dlatego, że towar został skradziony, ale dlatego, że nie opuścił polskiego obszaru celnego. Nie ma podstaw do stwierdzenia, że okoliczność ta zaistniała jako konsekwencja poświadczenia nieprawdy przez funkcjonariusza celnego. Nie zostało w sprawie wykazane, że od uzyskania przedmiotowego potwierdzenia sprawcy zaboru uzależniali decyzję o kradzieży. Nie można stwierdzić, że to na skutek działań celnika towar nie opuścił polskiego obszaru celnego. Z niekwestionowanych ustaleń Sądu wynika, że towar został przywłaszczony, zanim jeszcze trafił do oddziału celnego, co pozwala na wnioskowanie, że zabór i pozostawienie towaru na polskim obszarze celnym nastąpiło przed uzyskaniem potwierdzenia o jego wywozie za granicę. Obowiązek zapłaty należności podatkowych nie powstał jako normalne następstwo potwierdzenia nieprawdy przez funkcjonariusza celnego. Wyłączenie z całego łańcucha zdarzeń działania funkcjonariusza celnego nie prowadzi do wniosku, że przy braku poświadczenia nieprawdy nie nastąpiłby skutek w postaci zaboru towaru na obszarze polskiego obszaru celnego oraz w postaci obowiązku zapłaty należności podatkowych wobec nie wywiezienia towaru poza ten obszar celny.

Sąd Apelacyjny oddalił wnioski dowodowe zgłoszone przez powoda w piśmie z dnia 27 kwietnia 2007 r. na podstawie art. 381 k.p.c. Podkreślił, że kwestia konieczności ustalenia, a tym samym dowodzenia czy szkoda powstałaby także wówczas, gdyby funkcjonariusz celny nie potwierdził nieprawdy, wskazana była w wytycznych Sądu Apelacyjnego uchylającego wyrok Sądu pierwszej instancji do ponownego rozpoznania. Brak zatem podstaw do twierdzenia, że potrzeba powołania dowodów pozwalających na wykazanie istnienia związku przyczynowego powstała na skutek orzeczenia Sądu

Najwyższego. Ponadto J. S. był przesłuchiwany przez sąd pierwszej instancji, nie był to zatem dowód nowy.

W skardze kasacyjnej od wyroku Sądu Apelacyjnego z dnia 11 maja 2007 r., opartej na obu podstawach wymienionych w art. 398³ § 1 k.p.c. powód zarzucił naruszenie prawa materialnego przez niewłaściwe zastosowanie oraz błędną wykładnię art. 1 Konstytucji z 1952 r. (zmienionej 31 grudnia 1989 r., Dz. U. Nr 75, poz. 444) w zw. z art. 5 k.c.; art. 2 w zw. z art. 8 ust. 2 Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r., a także art. 361 k.c., art. 362 k.c. w zw. z art. 422 k.c., art. 441 k.c., art. 474 k.c. w zw. z art. 398²⁰ zd. 2 k.p.c. oraz zarzucił naruszenie przepisów postępowania: art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. i art. 398²⁰ k.p.c., co miało istotny wpływ na wynik sprawy.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Stan faktyczny w niniejszej sprawie mógł nasuwać uzasadnione wątpliwości co do kwalifikacji działania celnika, polegającego na poświadczeniu w dokumentach wywozowych nieprawdy, czy działanie to było jednym z elementów czynu niedozwolonego powodującego szkodę, czy tylko pomocą w ukryciu szkody oraz czy szkoda w postaci obowiązku uiszczenia przez powoda należności podatkowych jest normalnym następstwem działania celnika. Jednakże kwestie te przesądził Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 stycznia 2007 r., wskazując w jego uzasadnieniu, że obowiązek zapłaty należności podatkowych przez powoda powstałby także wówczas, gdyby funkcjonariusz celny odmówił poświadczenia nieprawdy na dokumentach SAD, powstałby dlatego, że towar skradziono i kradzież ta została ujawniona, a nie dlatego, że funkcjonariusz celny poświadczył nieprawdę i w ten sposób udzielił pomocy w ukryciu kradzieży.

Wobec treści wyroku Sądu Najwyższego z dnia 23 stycznia 2007 r. i jego uzasadnienia zarzuty skargi kasacyjnej nie mogły być uznane za uzasadnione.

Naruszenie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. miało polegać na zaniechaniu obowiązku pełnego rozpoznania sprawy w zakresie, w jakim został uchylony poprzedni wyrok Sądu Apelacyjnego i pominięcie zgłoszonych przez powoda wniosków dowodowych. Przy okazji skarżący poddał krytyce Sąd Najwyższy za niedokonanie rozróżnienia między szkodą odpowiadającą wartości skradzionego towaru (jaka została wyrządzona kupującemu, który w ogóle nie uczestniczył w postępowaniu a szkodą powstałą w następstwie nałożenia obciążeń publicznoprawnych oraz za dokonywanie ustaleń. Art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. składa się z dwóch przepisów w formie zdań. Zdanie pierwsze skierowane jest do Sądu Najwyższego, zaś zdanie drugie dotyczy odpowiedniego

stosowania art. 415 k.p.c., zatem w niniejszej sprawie żaden z tych przepisów nie mógł być naruszony przez Sąd Apelacyjny.

Sąd Najwyższy w wyroku kasacyjnym z dnia 23 stycznia 2007 r. nie czynił żadnych ustaleń. Wskazał tylko, że powód nie dochodzi w tym procesie szkody w postaci wartości utraconego na skutek kradzieży towaru, ale szkody w postaci obowiązku uiszczenia należności podatkowych, wskazał dalej, że na gruncie ustaleń Sądów meriti działanie funkcjonariusza celnego, polegające na poświadczeniu nieprawdy stanowi pomoc w rozumieniu art. 422 k.c. w ukryciu kradzieży, oraz że brak adekwatnego związku przyczynowego między tym działaniem funkcjonariusza celnego a szkodą powoda polegającą na obowiązku uiszczenia należności podatkowych wynikłych z tego, że towar nie opuścił polskiego obszaru celnego. Stosownie do art. 398²⁰ k.p.c. Sąd, któremu sprawa została przekazana związany jest wykładnią prawa dokonaną w tej sprawie przez Sąd Najwyższy. Nie ma podstaw do przyjmowania, że Sąd Apelacyjny dzieląc ocenę Sądu Najwyższego co do braku adekwatnego związku przyczynowego między działaniem funkcjonariusza celnego a powstaniem dochodzonej przez powoda szkody, naruszył art. 398²⁰ czy też art. 361 § 1 k.c., którego treści dotyczyła ocena prawna dokonana przez Sąd Najwyższy.

Stawiając zarzut naruszenia art. 1 Konstytucji z 1952 r. i art. 2 Konstytucji z dnia 2 kwietnia 1997 r. skarżący powoływał się na zasadę demokratycznego państwa prawnego, która miała zostać naruszona przez pozbawienie podmiotu prywatnego możliwości uzyskania odszkodowania od Skarbu Państwa za szkodę wyrządzoną przez funkcjonariusza celnego, którego wina została nadto stwierdzona prawomocnym wyrokiem karnym. Zarzut ten jest oczywiście bezzasadny, skoro przyczyną oddalenia powództwa był brak związku przyczynowego między działaniem funkcjonariusza celnego a powstaniem szkody.

Chybiony jest także zarzut naruszenia art. 362 k.c. w zw. z art. 474 k.c. oraz art. 429 k.c. w zw. z art. 398²⁰ k.p.c. Zagadnienie przyczynienia się poszkodowanego do powstania szkody i odpowiedzialności powoda za wybór Agencji Detektywistycznej, której powierzono konwojowanie i ochronę towaru wymagałoby rozważenia przy przyjęciu zasady odpowiedzialności pozwanego Skarbu Państwa. W sytuacji, w której oddalono powództwo z uwagi na brak związku przyczynowego rozważanie tego zagadnienia byłoby bezprzedmiotowe.

Z powyższych względów na mocy art. 398¹⁴ k.p.c. Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji wyroku.